

امکان جایگزینی مالیات بر درآمد با خمس

حجت‌الاسلام والمسلمین محمد تقی گیلک حکیم آبادی*

بر اساس اندیشه‌های امام خمینی فقه ثنوری واقعی و کامل اداره انسان و اجتماع از گهواره تا گور است.^(۱) و همچنین اسلام خود دارای نظام سیاسی اقتصادی و اجتماعی مستقل می‌باشد،^(۲) از اینرو باید تعیین هدف و سیاست‌گذاری و انتخاب ابزارهای مربوطه در چارچوب همین نظام صورت گیرد. جمهوری اسلامی در ایران تأسیس شد و تلاشهای گسترده‌ای در جهت اجرای تعلیمات اسلامی و قوانین شرعی به عمل آمد. در حوزه اقتصاد، حذف ربا و اجرای بانکداری اسلامی در این راستا بوده است و لکن در جهت طراحی، کاربردی کردن و تحقق نظام و سیاستهای مالیاتی اسلام به دلایلی اقامی صورت نگرفته است. در حالیکه در تفکر بنیانگذار حکومت اسلامی شارع مقدس بودجه و انواع مالیات حکومت اسلامی را تعیین نموده است مانند خراجات، خمس، زکات و غیره.^(۳) و مالیاتهای مقرر در اسلام برای تشکیل حکومت و تأمین مخارج ضروری یک دولت بزرگ می‌باشد. بویژه خمس که هم درآمدش هنگامت بوده و هم عادلانه می‌باشد.^(۴) و همه سهمهای خمس از بیت المال است و حاکم ولایت تصرف در آن دارد و باید نظر حاکم درباره مصالح عمومی مسلمانان تبعیت گردد.^(۵) از اینرو لازم است در جهت جایگزینی مالیات فعلی با مالیاتهای اسلامی تلاش شود. البته ضرورت‌های زیر نیز اهمیت مسأله را روشن‌تر می‌نماید.

۱- امام خمینی، صحیفه نور، ج ۲۰ ص ۹۹

۳- ببینید، امام خمینی، ولایت فقیه ص ۶۲

۵- الحُمینی، کتاب البیع، ج ۲ ص ۴۹۵

*- دانشجوی دکترا دانشگاه تهران

۲- همان ج ۲ ص ۲۰۳

۴- همان ص ۳۴

۱- دولت موظف به برپایی نظام اسلامی و اجرای مقررات بر اساس اسلام است. بنابراین در حوزه نظام مالی و مالیاتی مانند بانکداری باید زمینه اجرای احکام را فراهم نموده و به دینداری مردم با تسهیل انجام تکالیف الهی کمک نماید:

۲- مردم مسلمان و متشرع به ویژه شیعیان موظف به اداء وجوه واجب شرعی مانند خمس و زکات می باشند که مقدار آن نیز معتنابه است و از طرف دیگر باید به دولت مالیات پرداخت نمایند. به نظر می رسد این دوگانگی، اولاً زمینه اجرای احکام الهی را برای مردم نامساعد ساخته است و ثانیاً تحمیل دوبار مالیاتی موجب آثار تخریبی بر نقشهای مالیاتی شده و بویژه زمینه فرار مالیاتی و عدم پرداخت خمس را فراهم نموده است.

۳- مشکلات نظام مالیاتی فصلی کشور، ضعف عملکرد آن در کسب درآمد، توزیع مجدد درآمد و ایجاد انگیزه لازم مستلزم اصلاحات جدی در ساختار نظام مالیاتی می باشد. با توجه به اینکه مالیاتهای اسلامی علاوه بر همسوئی با ارزشها و اعتقادات مردم از ویژگیهای ممتازی برخوردار است، می توان انتظار داشت که بکارگیری آنها موجب کارا شدن نقشهای مالیاتی بویژه عادلانه شدن توزیع درآمد در اقتصاد گردد.

ارتباط نظام مالیاتی با مالیاتهای اسلامی در سه شکل متصور می باشد:

۱- مالیاتهای اسلامی جدای از مالیاتهای متعارف اداره شود و تنها به عنوان هزینه های مورد قبول محسوب گردد که در حال حاضر به شکل ناقص و غیر سیستماتیک در حال اجرا می باشد.

۲- مالیاتهای اسلامی به جای مالیاتهای متعارف و متناظر با آنها جایگزین شود. (جایگزینی کامل)

۳- مالیاتهای اسلامی به عنوان مالیاتهای مورد قبول (به جای هزینه مورد

قبول) تلقی شود و در نتیجه نظام مالیاتی تلفیقی از مالیاتهای اسلامی و متعارف طراحی و اصلاح گردد. (تلفیق)

گزینه دوم در این مقاله مورد نظر می باشد و از آنجا که خمس فوائد کسب در نظام مالیاتی اسلام قلم عمده مالیات بر درآمد را تشکیل می دهد پیشنهاد می کنیم که مالیات بر درآمد را با جایگزینی خمس بجای مالیاتهای بر درآمد متناظر اصلاح نمائیم. تا ضمن حذف دوگانگی در نظام پرداختها، زمینه دینداری مردم ایجاد شده و هم از ویژگیهای جایگزین بهره مند شویم.

امکان جایگزینی کامل را با توجه به کارکردها و نقش مالیات می توان مورد بررسی قرار داد. در این مقاله دو نقش تأمین درآمد و توزیع مجدد درآمد را مورد آزمون و تحلیل قرار می دهیم. بنابراین دو فرضیه تحقیق به شرح زیر می باشد.

۱- مالیات جایگزین درآمد بیشتری را نسبت به نظام فعلی ایجاد می نماید.

۲- توزیع درآمد در طرح جایگزین بهبود می یابد.

روش تحقیق و مدل مورد نظر

در این تحقیق برای معرفی نظام خمس و تغییرات ایجاد شده بواسطه جایگزینی از روش اسنادی استفاده می کنیم. بنابراین از آراء و فتاوی فقهی امام خمینی (ره) در این مرحله استفاده می کنیم. در مرحله بررسی و آزمون فرضیه ها از برآورد یک مدل ساده خمس و از روش تحلیلی آماری استفاده می نمائیم.

مدل - خمس ارباح مکاسب بنابر تعریف - بر مازاد درآمد هر خانوار (یا فرد)

نسبت به هزینه های زندگی خانوار در سال تعلق می گیرد.

$$TR_i = m (Y_i - A_i)$$

که TR_i بدهی خمس $m = 0/20$ نرخ خمس، Y_i و A_i به ترتیب درآمد و هزینه

زندگی خانوار در سال می باشند. برآورد مدل فوق در سطح دهک های درآمدی و

تحت فروض انتقال با توجه به تئوری رایج اصابت مالیاتی (Tax Incidence) صورت می‌پذیرد. لازم به ذکر است بواسطه اینکه آمار درآمد دچار کم‌گوئی می‌باشد از توزیع دو طرفه پارتو برای برآورد درآمد در سطح خانوار در هر دهک استفاده می‌شود.

مقدار درآمد مالیاتی و توزیع بار مالیاتی در بین خانوارها بدین ترتیب محاسبه می‌شود و سپس با شاخص‌های اندازه‌گیری تصاعد از جمله شاخص سویت (Suit) که شبیه شاخص جینی می‌باشد، اثر توزیعی جایگزینی را در یک سال (سال ۱۳۷۵) مورد بررسی قرار داده و سپس در مقایسه با درآمدهای مالیاتی و اثر توزیعی مالیاتهای متناظر فرضیه‌های فوق را مورد آزمون و تحلیل قرار می‌دهیم. نتیجه آزمون فرضیه اول را رد می‌نماید اما فرضیه دوم اثبات می‌شود و بنابراین جایگزینی کامل بستگی به اتخاذ تصمیم از سوی مقامات سیاسی (مجلس و رهبری) کشور دارد که به کدامیک از جهات فوق وزن بیشتری خواهند داد.